

EL «CORO» DE SANTA RITA, ALTRAMENT ANOMENAT GRUP DE SABADELL (I) *

MIQUEL BACH

ELS ANTECEDENTS

Al principi dels anys vint, s'havien aplegat a l'Acadèmia de Belles Arts una colla de joves il·lustrats, fills de conegudes famílies sabadellenques, prou intel·ligents i cultes, insatisfets i amb prou lleure, per covar un saludable esperit de revolta contra els prohoms, les institucions i la cultura oficial, menestral i jocfloralesca; gastaven un humor absurd i corrosiu, i amb les seves fetes detonants tenien esverada la ciutat.

Aquesta colla, que els seus conciutadans coneixien pel «Coro» de Santa Rita i que després la capital ha rebatejat com a Grup de Sabadell, era formada per Francesc Trabal, Joan Oliver, Lluís Parcerisa, Antoni Vila Arrufat, Ricard Marlet i Josep M. Trabal; més endavant hi entraren també Armand Obiols, Joan Garriga i Miquel Carreras. Des de molt joves col·laboraven esporàdicament al *Diari de Sabadell* i, a la primeria de 1920, ja havien endegat l'Associació de Música i començaven a fer forrolla entre la intel·lectualitat ciutadana.¹

Però no és fins el 1923, amb l'arribada de la Dictadura, que el grup s'apoderà de les regnes

del *Diari*. La Redacció, a poc a poc, es convertí en llur centre d'operacions i ajudà a cohesionar el grup, n'assegurà la continuïtat i, el que és més important, donà una dimensió cultural i literària a una sèrie d'activitats que, d'altra manera, no haurien passat de ser atzagaiades de joves desvagats, com més o menys les ha definides algun testimoni-protagonista de l'època, basant-se en una rica tradició sabadellenca de la plagasitat i l'estirabot públics.

Ens caldrà, però, remuntar fins al 1916 per trobar les arrels que, amb el constant dualisme plagasitat-iniciativa cultural, anaren perfilant el tarannà de la Colla, de primer amb la *Fulla Salau* i després amb les col·laboracions a diverses publicacions locals i amb la creació de l'Associació de Música.

LA FULLA SALAU

La *Fulla Salau* va aparèixer el 1916 editada per un grup d'amics —Francesc Trabal, Antoni de P. Avellaneda, Joaquim Figuerola, Lluís Parcerisa, Josep M. Trabal i Pere Valls— que s'havien conegut a

* El 1978 l'autor d'aquest article va aconseguir de la Caixa de Sabadell un ajut de treball per a completar la recerca bibliogràfica del que havia de ser una tesi de llicenciatura, aleshores encara vigent, sobre la Colla de Sabadell, iniciada un parell d'anys abans. L'article que avui publiquem és un primer esborrany d'aquell estudi, redactat el desembre de 1980 en compliment dels compromisos contrets amb la Cai-

xa. Es tracta, doncs, d'una ordenació provisional del material aplegat i d'una reconstrucció, tot just embastada, de la història de la Colla, que recerques posteriors han completat o modificat, i que la versió definitiva, en curs d'elaboració, acabarà de perfilar.

¹ Pel que fa a la formació i als antecedents de la Colla, vegeu Miquel BACH (1981) i, sobretot, (1985).

FOTOGRAFIA 1. El gros del Consell de Redacció de la *Fulla* Salau. D'esquerra a dreta: Pere Valls, Antoni de P. Avellaneda, Francesc Trabal i Lluís Parcerisa. (Arxiu La Mirada).

l'Acadèmia Catòlica. Era dirigida oficialment pel dentista Marcet, «*home de bona fe*» que els feia de prestigiosa «*tapadora*», a qui havien ensarronat amb l'excusa que cap d'ells no tenia l'edat reglamentària per a figurar-hi com a director.² La repartien gratuïtament per la Rambla el diumenge al matí, impresa a una sola cara i amb el text emmarcat de publicitat. De *fulles salaus* només ha estat possible localitzar-ne un parell de la mitja dotzena llarga que en va arribar a sortir;³ l'una és un poema de Jordi Pons, pseudònim de Pere Valls, «El·logi d'una nit d'estiu», de ressons carnerians, i l'altra,

«El senyor Viñals té un amic...», una mena d'itinerari satíric ciutadà en el qual, el Sr. Viñals (Trabal), a manera de cicerone, repassa amb humor incisiu les institucions, els partits i els prohoms sabadellencs.

La *Fulla* va morir amb una anècdota curiosa que sembla predestinar Trabal a «*l'art de crear-se enemics*», que més endavant explotarà amb «*la tècnica de la impopularitat*». Segons que explica Pere Valls,⁴ Trabal va escriure un article escarnint la Banda municipal, els components de la qual, indignats, i un cop descobert el pseudònim, li varen regalar un biberó tot recomanant-li que s'alimentés ben alimentat que quan tingués les galtes prou rodones l'estovarien de valent.⁵ En Marcet va rebre també les queixes de la Banda i, acovardit davant la volada provocativa que prenia la *Fulla*, va decidir plegar l'edició.

Encara una anècdota d'aquests anys il·lustra l'incipient humor trabalesc, a voltes prou equívoc. Arran de l'edició dels *Versos de Jordi Pons* van decidir remullar el bateig literari amb un vi ranci; es van entaforar en un bar i, després de la gatzara de costum, en Trabal va anar recollint xavalla a tots els concelebrants que, un cop a fora i a altes hores de la nit, va anar apilant per les passeres del carrer perquè els obrers, deia, en anar a treballar de bon matí estarien contents i participarien així de la celebració. També va escampar molles de pa entre les monedes per tal que els ocells l'endemà cantessin més que de costum.⁶

LES PRIMERES COL·LABORACIONS A LA PREMSA I A LES REVISTES LOCALS

Armand Obiols —pseudònim que adoptà ben aviat Joan Prat, jugant amb la fonètica i la popularitat de l'*hermano* Viola, un escolapi parvulista molt conegut aleshores a Sabadell—⁷ és el més precoç i prolífic de la Colla. Als quinze anys, a la pri-

² Pere VALLS, *Conversa*, 20.V.1980.

³ En van sortir com a mínim sis entre abril i maig de 1916, en les quals destaquen els articles d'en Parcerisa que s'iniciava en una mena de costumisme molt particular, amb rebrots sobrerreals.

⁴ Pere VALLS, *Conversa*, 20.V.1980.

⁵ Lluís PARCERISA —*Conversa*, 14.X.1985— s'atribuïa l'au-

toria de l'article, que la Banda hauria carregat erròniament a Trabal, i la *Fulla Salau*, núm. 4, 7.V.1916, sembla donar-li la raó.

⁶ Pere VALLS, *Conversa*, 20.V.1980.

⁷ Pere VALLS, *Conversa*, 10.X.1980; anècdota recollida a l'edició d'Armand OBIOLS (1988).

meria de 1920, apareix el seu primer poema al *Diari de Sabadell*. D'aleshores fins a mitjan 1923 arribà a publicar-ne una seixantena i diversos articles de crítica literària repartits entre el *Diari de Sabadell*, *Vallès-Ciutat*, *Vibracions* —«fulla de subversió espiritual» que dirigia conjuntament amb Esteve Serra—, *Garba* i *Paraules*.⁸ L'abril de 1923, instat per Costa i Deu, s'incorpora a «*La Veu de Catalunya*», des d'on exerceix, signant White, una corresponàlia de l'actualitat sabadellenca. A partir d'aleshores sembla desconnectar-se de les activitats de la Colla i no reapareixerà fins al final de 1924 al *Diari de Sabadell*, iniciada ja l'escalada de provocacions.

En Joan Oliver col·laborà molt esporàdicament al *Diari de Sabadell* amb mitja dotzena de poemes, un xic circumstancials, entre 1918 i 1920, i no intervingué en cap de les revistes locals en les quals havien més o menys col·laborat els seus futurs companys. Sembla, doncs, que estava força deslligat de les activitats de la Colla⁹ que s'anava perfilant i no el tornarem a trobar al *Diari* fins l'endemà de la instauració del Directori amb l'article «Pàtria i Cultura» que, com veurem, devia ser el catalitzador que els obrí les portes de la Redacció.

Francesc Trabal, després de la tancada de la *Fulla Salau*, el trobem aviat a *La Veu de Catalunya*, des d'on escriu sobre l'actualitat cultural sabadellenca. A la primeria de 1918 ja col·labora al *Diari de Sabadell* i fins a final del 19 hi publicarà mitja dotzena d'articles, la majoria ressenyes de teatre. De la conferència «Les ciutats solitàries de Catalunya», que donà a l'Acadèmia de Belles Arts, el desembre de 1919, en naixerà l'Associació de Música. A partir d'aleshores, Trabal escriurà entusiàsticament sobre temes musicals, dels concerts de l'Associació de Música que inaugura Wanda Landowska, de la propagació per tot Catalunya de les Associacions de Música,... fins a crear-ne una mena de corresponàlia al *Diari*, habitualment sota l'epígraf *Música i Musica*. Així mateix, hi publicarà

una llarga sèrie de més de vint articles en la qual, sota el títol de «Viatge al voltant d'un piano», hi plantejarà a bastament la problemàtica de l'educació musical a la nostra ciutat.

L'ASSOCIACIÓ DE MÚSICA

En ocasió de venir a Barcelona Wanda Landowska, el desembre de 1919, l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell rebé l'oferta de Manuel Clausells, Secretari de l'Associació de Música da Camera de Barcelona, de portar l'eminent clavecinista a Sabadell. No cal dir que la idea fou rebuda amb entusiasme, puix feia temps que a una colla de joves de Belles Arts els rondava pel cap la idea de crear un Casal de la Música. Així fou com pocs dies després, Francesc Trabal, a la mateixa Acadèmia, en la conferència que titulà «Les ciutats solitàries de Catalunya», que entronca amb la idea orsiana de la Catalunya-ciutat, llança la proposta de crear una mena de federació d'Associacions de Música arreu de Catalunya partint de petits nuclis de socis a cada població, sota la protecció de l'Associació mare de Barcelona.

L'endemà mateix, una dotzena de joves ja havia constituït formalment l'Associació de Música i havien tramès a *La Veu de Catalunya* i al *Diari de Sabadell* el fragment «La Música i les ciutats solitàries»,¹⁰ de l'esmentada conferència, perquè hi fos publicat. No trigà gaire l'Associació de Música da Camera a respondre a la mateixa *Veu*, acceptant la proposta d'en Trabal. Així, els primers esforços s'encaminaren a la recerca de socis per consolidar l'Associació de Sabadell i, en cas de reeixir-hi, sobre la marxa anirien estenent la xarxa per tot Catalunya. Es constituí la Junta, la Presidència de la qual oferiren a Antoni Oliver i Turull, pare de Joan Oliver i president aleshores de Belles Arts, les vocalies anaren a càrrec de Lluís Parcerisa, Ricard Marlet, Josep Plans i Josep Sanllehi, i la Secretaria fou per a Francesc Trabal. Finalment, es fixà el dia 9 de gener de 1920 per al concert inaugural amb Wanda Landowska.

⁸ Per als primers poemes i les col·laboracions a diaris i revistes, vegeu: Miquel BACH (1988).

⁹ No s'hi va afegir fins a l'estiu de 1919, amb el Campament a la Font del Saüc, considerat l'acte fundacional de la Colla. I entre 1920 i 1922 participà activament, amb Francesc

Trabal, en l'edició dels romanços de les *Edicions «No me olvides»*, veritable delació, en lletra impresa, del tarannà plaga de la Colla.

¹⁰ Francesc TRABAL (1922).

Però vet aquí que a mitjan desembre la patrola declarava el locaut general a Sabadell, i els joves de la incipient Associació, abans d'haver endegat les invitacions i la publicitat de l'acte, es trobaren sense impremta, sense diaris i, el que és més greu, sense transports per portar el clavicèmbal a la sala. El mateix Trabal ens n'explica l'epopeia; impressors improvisats, traguers d'estraperlo, al capdavant se sortiren amb la seva. Deixem, però, que les paraules d'en Trabal, d'una equívoca febricitat mitificadora, cloguin l'episodi: «*Wanda Landowska, omplint aquell dia tota la vida de Sabadell, ens venia a dir com quedava transformada en endavant la vida espiritual de la ciutat, que, com s'ha dit després, "perquè l'Associació nasqués es pararen totes les fàbriques i tot el tràfec de la ciutat. I perquè el seu primer glatir fou de clàssica quietud, perquè a la ciutat hi hagué un dia que la seva vida fou únicament un respir d'una dona, fou un somriure de Wanda Landowska, esllanguint-se en el clavicèmbal, l'Associació quedava consagrada consagrants ensem Sabadell i escampant per tot arreu la seva nova flaire"*».¹¹

No és ara, però, el moment de fer l'exegesi de l'Associació de Música. Cal només recordar que, sota els auspicis de l'Associació, passaren pel Teatre Principal els millors concertistes catalans i europeus de l'època, entre ells, Ricard Vinyes, gràcies al qual molt probablement Trabal i companyia establiren contacte amb el Grup dels Sis i se'ls obriren les portes d'una determinada avantguarda europea.¹² D'altra banda, els inicis de l'Associació de Música ens donen una nova faceta d'en Trabal que els seus detractors més recalcitrants li han hagut de reconèixer: és la del Trabal emprenedor, d'un optimisme encomanadís, líder indiscutit i indiscutible, promotor i creador de les més diverses empreses culturals.

EL «CASINO DELS SENYORS»

Entretant, ateses les afinitats electives i moguts per una mateixa inclinació a la plagasitat, havien vist la necessitat d'establir un punt de reunió fora dels domicilis paternes o de l'habitual banc de

la Rambla, des del qual organitzar i donar projecció a les seves activitats. Així, decidiren constituir legalment una associació cultural-recreativa,¹³ amb estatuts que foren aprovats pel Govern Civil de la Dictadura. L'anomenaren *Casino dels Senyors*, «*paròdia ben deliberada del Círculo dels rics de la ciutat*», segons explica Joan Oliver.^{13 bis}

L'estatge social l'instal·laren en una casa de dues plantes situada al carrer dels Gitanos —de la qual l'Associació de Música ocupava l'habitació davantera dels baixos—, que decoraren amb mobles vells. Els vuit socis tenien càrrec a la Junta directiva i, amb la mena d'humor que els caracteritzava, havien dibuixat un drac per divisa amb la llegenda: «*Estem voltats de poca-vergonyes*». La biblioteca era formada per una sèrie de llibres, amb dedicatòria de llurs actors, clavats a la paret amb claus d'enllatar; havien emmarcat taques de floridura i seien en seients de barberia. Tenien una peça dedicada a «*museu de coses robades*», el guardarooba era el safareig de l'eixida, al mig de la qual havien erigit el «*monument a la cosa*», un coll d'aletes amb llacet negre recobert d'una capa de goma aràbiga per a resguardar-lo de la intempèrie. D'aquest context absurd i surreal, en nasqueren les més solemnes atzagaiades que els van anar donant fama de plagues irredents, com aviat tindrem ocasió de veure.¹⁴

Fins aquí, doncs, les actuacions de la Colla estaven marcades per una rara dualitat plagasitat-iniciativa cultural com reconeix el mateix Oliver, per bé que desconnectant-les sembla voler-ne fer actituds irreconciliables. Així retrata la Colla: «*Joves amb ínfules literàries i artístiques, i de renovació cultural i social; colla donada, a més, a la plagasitat i a la facècia...*».¹⁵ Dualitat sobre la qual haurem de tornar i que ens donarà una de les claus d'aquesta història.

EL DIARI DE SABADELL, CENTRE D'OPERACIONS ENTRADA A LA REDACCIÓ

Sembla que el cop de Primo de Rivera esperonà el grup a la resistència cultural i l'aglutinà a la

¹¹ Associació de Música (1922), «*Memòria llegida...*».

¹² Miquel BACH (1985).

¹³ El *Casino* celebrà oficialment la sessió constitutiva a final d'abril de 1926.

^{13 bis} Joan OLIVER (1970), p. 134.

¹⁴ *Ibid.*, p. 149-151.

¹⁵ Joan OLIVER (1973), p. 43.

FOTOGRAFIA 2. *Campament a la Font del Saüc (1919). A mà esquerra, Joan Oliver amb un company pelant patates; al fons, Antoni Vila Arrufat. Penjat a la vela de la tenda, es pot veure el penó amb la llegenda «No me olvides», que acabà donant nom a l'editora dels romanços.* (Arxiu La Mirada).

Redacció del *Diari*. Joan Oliver que, com hem vist, fins aleshores només hi havia publicat mitja dotzena de poemes, l'endemà mateix de la instauració del Directori hi escriu l'article «Pàtria i Cultura»,¹⁶ crida a la resistència i a la solidaritat patriòtica en la lluita per al desvetllament de Catalunya, davant l'imminent perill d'anihilació de les plataformes polítiques i culturals que s'havien aconseguit amb la Mancomunitat. L'article devia ser el salconduit que facilità l'entrada del grup a la Redacció del *Diari*, puix que a partir d'aleshores les seves col·laboracions s'hi fan progressivament presents i van prenent el to de resistència cultural que propugnava l'Oliver.¹⁷ D'altra banda, l'editorial del primer de novembre de 1923 dona notícia, sense citar-ne els noms, d'una ampliació de la

plantilla de redactors que molt probablement amagava la incorporació de Francesc Trabal com a redactor en cap i, amb ell, la resta de la Colla, bé que oficialment l'Oliver i l'Obiols no hi entraren fins al desembre del 24 amb l'escissió de *La Veu*.

ESTIRABOTS INICIALS

Fos com fos, el flirt entre aquests xicots «eixe-lebrats», entrats de sobte en raó arran del Cop de Primo de Rivera, i els propietaris del *Diari* va durar poc. Amb dos o tres mesos en van tenir prou per adonar-se que la Dictadura, que més d'un prohom local havia acollit amb satisfacció, no era tan dura com en principi havien temut i que, malgrat les limitacions polítiques, podien campar força per

¹⁶ *Diari de Sabadell*, núm. 1.141, 16.IX.1923.

¹⁷ De fet, l'article era només una mostra de l'apropament de la Colla a l'ideari d'Acció Catalana —partit al qual s'havia adherit la propietat del *Diari* mig any abans. En tot

cas, devia ser aquesta coincidència ideològica la que els facilità l'accés a la Redacció. Vegeu també: Joan OLIVER, *Conversa*, 21.VI.1984.

les seves. Aquell abrandament inicial, doncs, es va anar esvaint i començà a surar l'humor detonant que havia informat el naixement del grup. A poc a poc, la Redacció del *Diari* es converteix en llur centre d'operacions; així, les anònimes gasetilles de redacció comencen a aparèixer signades amb veritables estirabots: «Quarantatres», «L'oi tant», «L'oca», «Trentadeu», «Llum de Peu», «Bèèèè», «La Mula», «Ara que ve l'istiu», «Modelo de proposición», «RAAC! (segona)», «Patam-Patam», «Un que hi era»; el novembre, Trabal enceta el pseudònim de Senyor Banyeta, que mantindrà habitualment en la secció *De cara a la paret* fins al final del 25, mentre que l'Oliver utilitzarà esporàdicament una mena de topònim patronímic: Feliu Camp de la Sang i passarà també per Joan Pendonista.

PRIMERS ARTICLES DE PROVOCACIÓ

A mitjan juny de 1924, un editorial,^{17 bis} fent-se ressò de les amonestacions rebudes del Govern Civil, crida l'atenció dels col·laboradors i els proposa un canvi de línia més d'acord amb les normes de censura. Així, propugna l'eliminació de tot comentari polític, l'ampliació de la informació local i, sobretot, de la informació esportiva.

La resposta del grup no es fa esperar i les primeres accions col·lectives dins el *Diari* semblen ben bé un escarni de les directrius editorials. Així, al principi de juliol apareixen, d'una banda, la Polèmica dels barbers¹⁸ («informació local»), en la qual l'Oliver, amb el pseudònim de Florentí Carrallà i Cot, fent-se passar per barber, respon les invectives d'en Trabal —«Els barbers, el tren del Nord i demà m'afaitaràs si no és dilluns»—¹⁹ contra els professionals del gremi perquè havien acordat de tancar el dilluns; i, d'altra banda, una crònica sensacional d'un partit de futbol («informació esportiva»), titulada: «C.D. Prosa i Vers contra Pintura Decorativa F.C. : Total 9 gols»,²⁰ signada Llum de Peu, que acaba: «...els gols guanyats per ambdues parts contendents rebassen el número ja respectable de 8 per arribar al de 9. El número imparell indica sens dubte que hi hagué un vencedor el nom

del qual omitim per no augmentar la seva pena». Mai no s'havia vist una manera tan aleatòria de donar en lletra impresa el resultat d'un matx esportiu.

Uns quants mesos després, un altre partit entre arreplecs semblants de pintors i lletraferits motivà una ressenya d'excepció: «Un gran partit de futbol. Jo que li väreig dir-li F.C., 6 - Em Sema, S.C., 2»,²¹ que signa l'Oliver com a Joan Pendonista. Aquest cop, ultra donar l'aclaparador resultat i decidit a augmentar la pena de qui calguí, organitza un veritable joc de despropòsits narratius contra els neulits pintors. El setembre, Trabal, continuant el joc als suggeriments de censura, sembla voler ampliar les notícies al camp dels sinistres; així, publica amb uns sensacionalistes titulars unes «Informacions del Sr. Banyeta»,²² alarmant crònica telegràfica, gairebé minut a minut, d'un incendi que, al capdavall, resulta ser a l'infern.

La presència del grup al *Diari* es començava a notar, faltava només assegurar-ne la continuïtat.

ASSALT A LA REDACCIÓ

Al principi d'octubre, un article d'en Trabal a *La Publicitat*, rebentant la peça de teatre *L'encís de Can Feu*, provoca la reacció irada del seu autor i redactor del *Diari de Sabadell*, Joan Serracant Manau, i més perquè la rebentada té un altre front de suport, el d'Esteve Serra —antic director, juntament amb Armand Obiols, de la revista *Vibracions*— des de *L'Avenir*, emparant-se en el pseudònim de Pau de Riusech. La protesta de Serracant apareix al *Diari de Sabadell*²³ al costat d'un nou article d'en Trabal en el qual, jugant amb ambigüitat el paper de secretari dels Lluïsos que havia assumit en els orígens, afegeix nova llenya al foc titllant l'obra de Serracant d'«immoral», «grollera» i «bruta». «A cada acte —continua— hi ha situacions immorals, hi ha diàlegs indecents, hi ha paraules esqueixades», «...l'argument consisteix en dos homes i dues noies els primers dels quals intenten violar a les segones, aconseguint-ho un dels dos joves protagonistes...».

^{17 bis} «A nostres amics i llegidors», *Diari de Sabadell*, núm. 1.326, 19.VI.1924.

¹⁸ *Diari de Sabadell*, núm. 1.339, 9.VII.1924.

¹⁹ *Diari de Sabadell*, núm. 1.334, 2.VII.1924.

²⁰ *Diari de Sabadell*, núm. 1.341, 11.VII.1924.

²¹ *Diari de Sabadell*, núm. 1.472, 18.XII.1924.

²² *Diari de Sabadell*, núm. 1.386, 6.IX.1924.

²³ «Remitits», *Diari de Sabadell*, núm. 1.408, 2.X.1924.

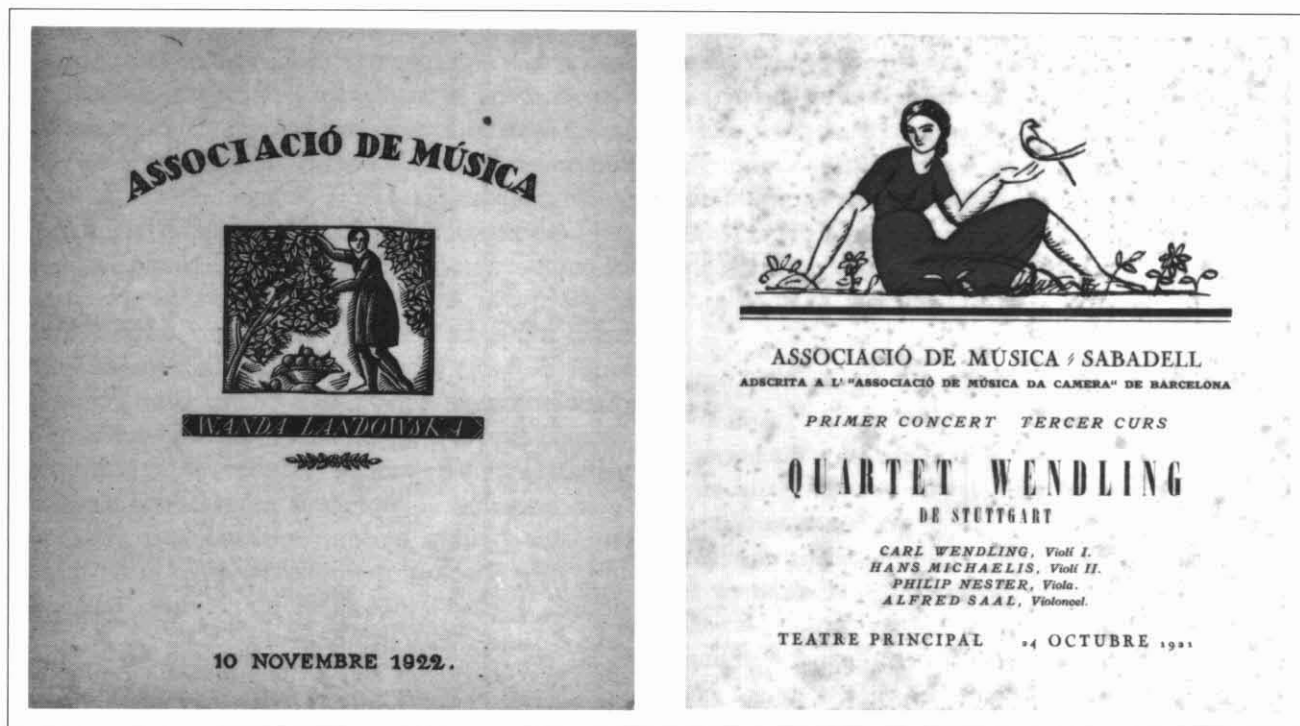

FIGURA 1. Programes de l'Associació de Música (AHS).

Aquests escarafalls extemporanis —fins i tot la *Revista de Sabadell*, gens sospitosa de vel·leitats liberals, considera de denúncia social la intenció d'en Serracant—, el privilegi de respondre columna per columna la carta oberta d'un redactor del mateix *Diari* i, sobretot, velles tensions internes de la Redacció i dels propietaris que la polèmica venia a destapar, provoquen ben aviat la dimissió de Joan Serracant i els que amb ell devien ser, en aquest cas paradoxalment, la fracció d'ordre: Ramon Ribera, Lluís Papell i Domènec Mayor, els quals tot seguit passaren a la plantilla del nou diari del vespre, *La Veu de Sabadell*, patrocinat pels homes de la Lliga descontents de l'aire provocatiu que els de la Colla havien infós al *Diari*, ara dins l'òrbita d'Acció Catalana.

Encara la polèmica cuejà un temps, però la sang no arribà al riu, malgrat que, de la feta, l'Obiols aprofità la mínima ocasió per establir polèmiques amb els dimissionaris, en què vessà el punyent sarcasme que el caracteritzava.

Al final de febrer del 25, liquidades les diferències a la Redacció, apareix una mena d'editorial —«Tornem-hi»²⁴ amb una signatura prou eloqüent: Dominiús; en què constaten l'ascendent que han assolit dins el *Diari*: «*Juvenils aficions periodístiques ens portaren fa alguns anys a col·laborar en diaris i setmanaris sabadellencs ja desapareguts...*». «*Preocupacions naturals a l'entrar en la vida activa de lluita ...ens privaren de continuar aquelles col·laboracions...*». «*Avui ja més consolidada la nostra modesta posició social i després d'haver intervingut amb alguna activitat en la vida corporativa, política, cultural i econòmica de Sabadell durant aquests últims anys, resusciten en nosaltres aquelles antigues aficions...*». «*Conseqüents doncs amb les nostres conviccions i amb la benevolença del Director...*».

D'altra banda, fan una declaració de principis propers als postulats que, arran de la Dictadura, havia assumit tota la *intelligentsia* catalana, i que l'Oliver amb inflamada oratòria havia recollit a «*Pàtria i Cultura*», si més no, quan afirmen: «*Vi-*

²⁴ *Diari de Sabadell*, núm. 1.523, 21.II.1925.

vim en uns moments en què es precisa que tothom es consideri obligat a dedicar part de les seves activitats quotidianes a contribuir a aixecar l'esperit públic i a ajudar a formar la consciència del poble... per a aconseguir els més alts fins dels seus ideals humanitaris i patriòtics.» Que no desdiuen de la línia programàtica del *Diari*. En definitiva, constaten una situació de poder en harmonia amb l'ideari polític dels propietaris.

ACCIONS COL·LECTIVES

El setembre de 1924, poc abans de la polèmica amb en Serracant, Trabal havia encetat les accions col·lectives dins el *Diari* amb l'enquesta «La matariéu, o no la matariéu...?»²⁵ («L'enamorada», en cas de malaltia inguarible, «torturada per terribles sofriments», posat que us demani «que avancen la seva mort»). El melodramàtic plantejament serveix de pretext durant un parell de setmanes per desencadenar les més equívokes respostes que, òbviament, havien preparat tota la Colla. S'ha volgut detectar en aquest joc una imitació dels surrealistes francesos, que a *La Révolution Surréaliste* anuncien l'enquesta «Le suicide est-il une solution?»²⁶ d'actituds suposadament paral·leles. Curiosament, Trabal i companyia els precediren de tres mesos i no sembla que, en aquells moments, estiguessin gaire al corrent dels afers del senyor Breton.

Coincidències al marge, més endavant haurem de fer balanç d'aquests elements avantguardistes. Si bé cal afegir que, poc després, el mateix Trabal a *De cara a la paret*. «No mataràs»,^{26 bis} sembla desmentir intencionalitats quan, arran del procés Uminska —«que sí que la va matar»— a França, una història verídica calcada a la del bullit armat amb l'enquesta, lamenta, adduint el cinquè manament, la publicitat donada al cas per la premsa francesa perquè promou «ocasions de pecar».

La segona acció col·lectiva dins el *Diari de Sabadell* duu l'empremta inconfusible de l'Armand Obiols. Sota el títol «Jocs d'esperit, divina poesia»,²⁷ que apuntava amb bala els llagoters del joc-floralisme, invita els poetes del primer *Almanac de les Arts* —editat sota els auspicis de Llonch i Salas—, a completar un sonet del qual ha establert les rimes i una mínima carcassa de to elegíac. Com era d'esperar, els més gallets floraladdictes accepten el repte. La primera víctima és Rudolf Gorina, a qui l'Obiols allisa a sarcasmes d'aquesta mena: «En l'ànima del senyor Rodolf Gorina sostenen ruda batalla una camàlic i un zulú. Si tingués temps començaria una enquesta a base de les possibilitats de cada combatent. Jo apostaria pel zulú.»²⁸ La segona, l'inefable Arús, a qui entronitza com a paradigma de la més absoluta mediocritat.²⁹ No hi ha tercera víctima. L'altre sonet és de Joan Oliver que manlleva el nom a Florentí Carvallà i Cot, un dels seus alter ego disfressat de barber. Sonet i comentari són una fraternal conxorxa entre l'Obiols i l'Oliver; aquest, girant-li amb complicitat el repte, el fa protagonista de tavernàries aventures nocturnes; l'Obiols, tot esquivant l'humor incisiu de l'Oliver, respon fonent-se en elogis al barber aprenent de poeta.³⁰

Hi ha un tercer joc del grup —«Lletres a París», «Lletres de París»—, d'un interès força relatiu, a part de les signatures: L'Ascensor, Casa de Quatre Pisos. Es tracta de tres articles,³¹ apareguts al principi de 1925, que simulen un intercanvi de cartes París-Sabadell, una mena de crítica-ficció molt literaturitzada del Sabadell provincià vist amb el distanciament i la perspectiva de París. És la «ciutat atrafegada i sorruda, trista i rica» de la qual parlarà l'Oliver recordant aquells temps.³²

El juliol de 1925, i continuant les accions col·lectives al *Diari*, apareixen dos imaginaris re-

²⁵ *Diari de Sabadell*, núms. 1.390, 11.IX.1924; 1.395, 17.IX.1924; 1.399, 21.IX.1924, i «1.393», 26.IX.1924.

²⁶ «ENQUÊTE. La Révolution Surréaliste s'adressant indistinctement à tous, ouvre l'enquête suivante: On vit, on meurt. Quelle est la part de la volonté en tout cela? Il semble qu'on se tue comme on rêve. Ce n'est pas une question morale que nous posons: LE SUICIDE EST-IL UNE SOLUTION?» (*La Révolution Surréaliste*, núm. 1, 1.XII.1924).

^{26 bis} *Diari de Sabadell*, núm. 1.533, 5.III.1925.

²⁷ *Diari de Sabadell*, núm. 1.452, 23.XI.1924.

²⁸ *Diari de Sabadell*, núm. 1.461, 4.XII.1924.

²⁹ *Diari de Sabadell*, núm. 1.475, 21.XII.1924.

³⁰ *Diari de Sabadell*, núms. 1.464, 7.XII.1924, i 1.467, 12.XII.1924.

³¹ *Diari de Sabadell*, núms. 1.501, 25.I.1925; 1.513, 8.II.1925, i 1.531, 3.III.1925.

³² Joan OLIVER (1970), p. 144.

portatges amb un parell d'insercions cadascun. El primer, titulat «Seguint la Volta a França»,³³ és una simulada traducció dels corresponsals de *Le miroir des sports* i de *Les sports quotidiens*. Es tracta d'articles fraccionats a manera de breus capítols, amb titulars que oscil·len entre el del més sensacionalista serial i el de la novel·la de lladres i serenos; hi ha anècdotes marginals més que no pas estricta crònica esportiva, d'un humor subtil, a vegades amb sornegueres pretensions d'humanitzar les fredes classificacions periodístiques, i el gust extremat pel detall, connotació de versemblança que sovint es resol amb la més flagrant extemporaneïtat. En definitiva, intentaven provocar l'afeccionat de bona fe i la gent d'ordre, però havien de divertir més d'un escèptic relativista.

Sense temps de deixar reaccionar els detractors, l'endemà-passat de la darrera columna de la «Volta», encolomen al lector un estrany cas de fetilleria; el titulen «Les pedres miraculoses»³⁴ amb uns encapçalaments prou eloqüents: «Un veïnat sota la pedregada. Màgia? Males volences? Facècies? Fenomen sideral? 430 pedres en una setmana. Fins ara no hi ha ferits». Es tracta d'una miraculosa pluja de pedres en un barri extrem de la ciutat. L'estil i els pressupòsits literaris són semblants als del reportatge anterior, el que evidentment l'en distingeix és el progressiu assalt a la versemblança i el repte a la paciència dels propietaris del *Diari*. Aquest cop, el renou, per bé que sembla no provocar cap alta-baix ostensible, restà estroncat abans d'hora. De fet, fou el darrer d'una escalada de provocacions que culminarà amb l'edició de *L'any que ve*, fora ja del terreny acotat pels homes d'Acció Catalana. A partir d'aleshores traslladaren el seu peculiar sentit de l'humor a una secció menys perceptible, la d'«Informació general», breus notícies de l'actualitat cultural i social sabadellenca, sovint calaix de

sastre per omplir espais en blanc davant les amenaques de Govern Civil que els espaiaments excessius no insinuessin tàcites censures. Aquestes notes-tapadora i la secció «El món anecdòtic», que semblava feta expressa, foren, doncs, el recurs de la Colla davant una més que probable estirada d'orelles.

FALSES NOTÍCIES I ESTIRABOTS TIPOGRÀFICS

A la secció d'«Informació general» hi explanaren dèries diverses. A part les que explica l'Oliver³⁵ —falsos prometatges, especialment entre hereus de famílies notòriament enemistades, ressenyes d'actes no celebrats,...— i les que ha escampat la llegenda —falses esqueles mortuòries dels més aferissats adversaris—, a hores d'ara, difícilment detectables, la que més semblava entretenir-los era la dels objectes perduts i dipositats a la «Quefatura» de policia.³⁶

Començaren perdent carretons i pràctics: «En la Quefatura de Policia, i a disposició de qui s'hi consideri amb dret, hi ha un carretó de mà i un pràctic»;³⁷ continuaren amb els bens: «A les oficines de Policia hi ha, a la disposició de qui l'hagi perdut, un be»;³⁸ «Demés d'un be hi ha a les oficines de Policia...»;³⁹ «En les oficines de la Policia hi ha un porta-monedes i un altre be»;⁴⁰ i altres objectes insòlits: «una roda de recanvi d'automòbil»;⁴¹ que a voltes es perdien a parells, «una burra i un gos caçador»;⁴² «una manta i un sac de verdura»;⁴³ «una canal de llauna»;⁴⁴ «alguns sifons i un vestit de bany d'home»;⁴⁵ «una gallina», fins i tot, que ja és anar desorientat, «un colom missatger»;⁴⁶ i acabaren, si més no en Trabal, perdent palaus ministerials, ministres i secretaris inclosos, a *L'home que es va perdre*.

Una altra especialitat era la dels carros encallats, que prou que n'hi devia haver, però dubtosa-

³³ *Diari de Sabadell*, núms. 1.639, 8.VII.1925, i 1.644, 14.VII.1925.

³⁴ *Diari de Sabadell*, núms. 1.646, 16.VII.1925, i 1.648, 18.VII.1925.

³⁵ Joan OLIVER (1970), p. 151.

³⁶ Confrontant aquestes informacions amb altres diaris sabadellencs es pot comprovar que sovint coincidien. El que caracteritzava aquestes notes breus, en tot cas, era el to amb què les havien redactades.

³⁷ *Diari de Sabadell*, núm. 1.846, 21.III.1926.

³⁸ *Diari de Sabadell*, núm. 2.196, 12.VI.1927.

³⁹ *Diari de Sabadell*, núm. 2.197, 14.VI.1927.

⁴⁰ *Diari de Sabadell*, núm. 2.209, 2.VII.1927.

⁴¹ *Diari de Sabadell*, núm. 2.361, 18.I.1928.

⁴² *Diari de Sabadell*, núm. 2.319, 26.XI.1927.

⁴³ *Diari de Sabadell*, núm. 2.340, 22.XII.1927.

⁴⁴ *Diari de Sabadell*, núm. 2.417, 25.III.1928.

⁴⁵ *Diari de Sabadell*, núm. 2.425, 4.IV.1928.

⁴⁶ *Diari de Sabadell*, núm. 2.512, 24.VII.1928.

FIGURA 2. Dos acudits de L'any que ve, dibuixats per Francesc Trabal.

ment d'aquest estil: «Ahir s'encallà un carro al carrer Blasco de Garay, quedant una roda al lloc de l'altra»,⁴⁷ «Ahir s'encallaren dos carros més al carrer de Coromines, de l'un dels quals els braços quedaren fets estelles a causa del fang del carrer».⁴⁸

També els avions, orgull dels qui havien vist néixer els més espectaculars avanços de la tècnica, eren objecte de barrila: «Abans d'ahir a la tarda efectuà uns quants vols per damunt de la nostra ciutat l'aviador català Josep Canudes. Probablement tornarà de demà en vuit».⁴⁹ «Diumenge passat, cap a les nou de la nit, cridà l'atenció el soroll del motor d'un avió. Efectivament volava molt enlaire i en direcció nord-est».⁵⁰ «Ahir a les dues del migdia passà en direcció

Nord per la nostra ciutat un avió, que al cap de poca estona tornà a creuar el nostre espai en direcció Sud. Passava a molta alçada i volava lentament».⁵¹

D'altra banda, *El món anecdòtic*, secció per la qual desfilaven des de les curiositats internacionals i les faules moralitzants, fins als acudits de l'humor més inocu, fou també blanc de les plasenteries de la colla. Així, en un receptari de medicina casolana, hi donen fórmules per tractar els ulls de poll al cervell i a la barba, i hi expliquen històries d'arbres que parlen o de vells que es maten a bufetades. La broma arribà fins a la tipografia. En Trabal sovint intercalava anuncis, —quan no els feia protagonistes d'una inusual «secció humorísti-

⁴⁷ *Diari de Sabadell*, núm. 2.365, 22.I.1928.

⁴⁸ *Diari de Sabadell*, núm. 2.376, 4.II.1928.

⁴⁹ *Diari de Sabadell*, núm. 2.200, 18.VI.1927.

⁵⁰ *Diari de Sabadell*, núm. 2.284, 4.X.1927.

⁵¹ *Diari de Sabadell*, núm. 2.287, 7.X.1927.

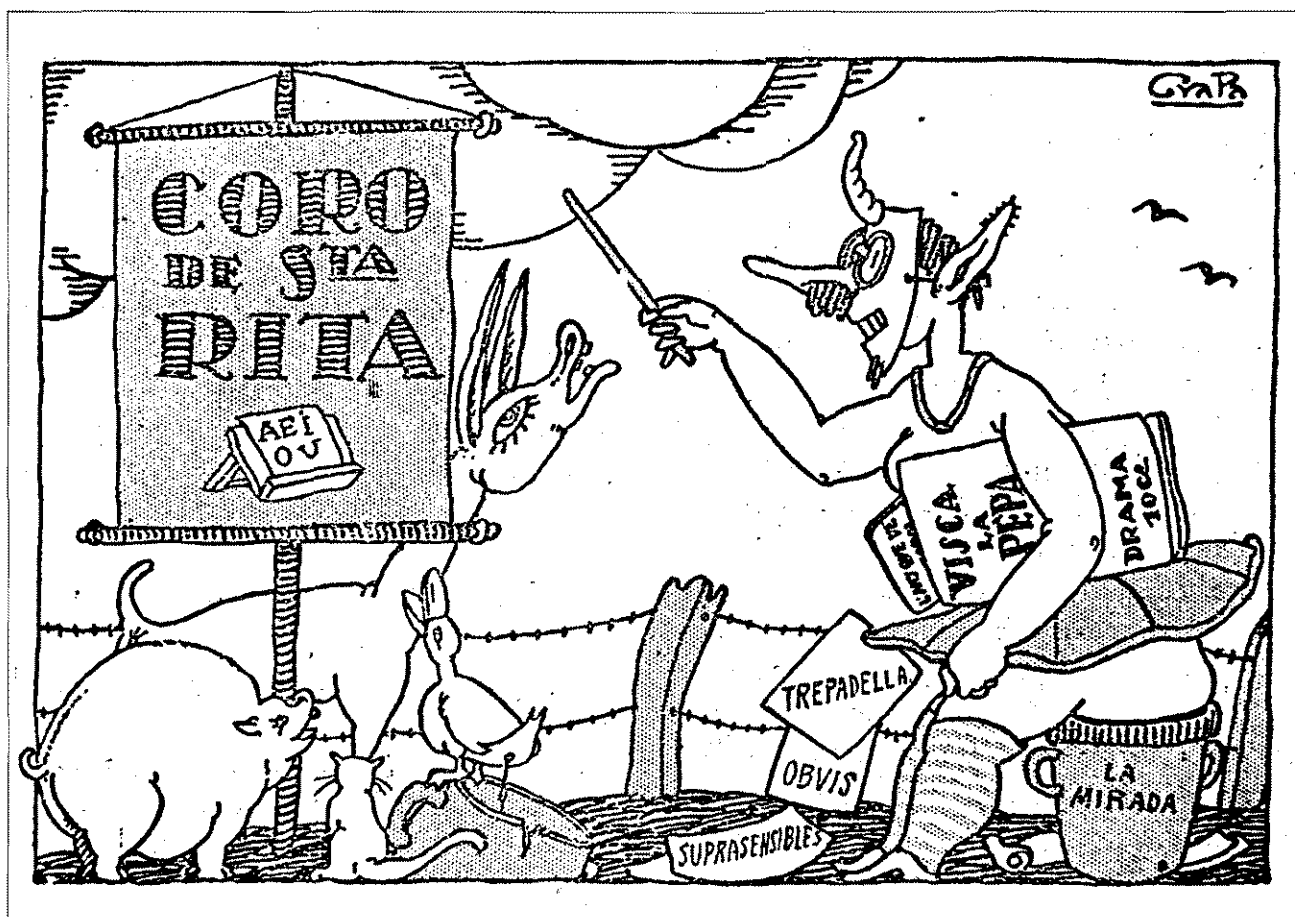

FIGURA 3. Caricatura de Grapa sobre la Colla de Sabadell (1925), un dels escassos exemples d'oposició a la Colla amb sentit de l'humor.

ca»—, entre punts suspensius, a les columnes dels seus articles, o bé sota el títol de la secció que tenia encomanada es limitava a inserir-hi el registre de censura amb títols com aquest: «Quan fou mort el combregaren». Altres vegades, introduïa a mig article tirallongues de tota mena de signes tipogràfics.

L'ANY QUE VE

L'escalada de provocacions, després de les sèries col·lectives, havia culminat, però, fora de la redacció del *Diari* amb l'edició de *L'any que ve*,⁵² els darrers dies de 1925. Es tracta d'un recull d'acudits il·lustrats, aparentment absurds i gratuïts, que signava en Trabal encara que hi participà tota la

Colla. El llibre, que encetava les edicions de *La Mirada*, provocà un veritable escàndol tal com ja veien venir uns mesos abans en una nota apareguda al *Diari*: «Aquest llibre és d'una audàcia tan desconcertant que és molt difícil que la crítica l'aculli amb serenitat... Molta gent, després d'haver qualificat despectivament aquesta obra de buida excentricitat, es pensaran que ja han complert». Evidentment, havien fet curt; molta gent, qualificacions al marge, retornà el llibre —que venien enfaixat estretament perquè no pogués ser examinat abans de comprar-lo— i reclamà els diners, i encara algun de mala manera. La nota, però, afegia: «Al nostre entendre, més aviat que excèntrica, ve a ésser subcèntrica. Frèvol·la manifestació d'allò que tots sentiríem i amariem si ens sabéssim despullar de la fullaraca inútil que ens

⁵² Francesc TRABAL (1925).

engavanya». I encara: «...gosem dir que es tracta d'un moderníssim intent d'interpretació del pintoresc (gairébé sempre) aplicant els nus principis d'un humorisme sintèticament pur».⁵³

Per aquí més o menys l'enfilà Josep Carner en el pròleg quan els batejava com a *Confraria de l'Humor Suprasensible*, i hi detectava un «*Humor Indeliberat, Difós, Secret, dins l'Automatisme Tradicional de les Paraules Òbvies*» que relacionava, si algun precedent calia trobar a casa nostra, amb Xavier Nogués. «*L'any que ve* —afegia Carner— *ens ha d'obrir les potències —als que serem capaços d'emprar-les— sobre la pitjor de les nostres tares congènites. Els Castellans són, cadascú, Tot-un-Cavaller. Els Bascos són Tot-d'una-peça. Els Aragonesos són Francs. Nosaltres encara som pitjor: som Obvis. La ironia en nosaltres és un instint compensador, una defensa natural contra l'elefantiasi insuportable de la nostra Obvietat*». Carner, encara, encoratjava la colla de *La Mirada* que «*han empalat el nostre primer... defecte col·lectiu amb la llança de l'Humor Suprasensible*» amb generosos elogis: «*Una llum elegantíssima, depuradora, ens ve, doncs, de Sabadell. Una crítica civillíssima, una causticitat recomfortant*».⁵⁴

Aquesta ironia suprasensible, pel que tenia de crítica, pel seu encavallament entre la realitat i l'absurd, —un absurd, d'altra banda, que no era sinó reflex de la realitat més òbvia—, tingué els efectes d'una aclaparadora provocació. Trabal, conscient del joc, l'explotà a fons a *De cara a la paret*, la secció que tenia encomanada al *Diari* i, sobretot, a *D'un dia a l'altre* que encetà amb l'any 26, immediatament després de l'aparició de *L'any que ve*.

LA TÈCNICA DE LA IMPOPULARITAT

De cara a la paret, la columna que Trabal, signant Senyor Banyeta, omplia assíduament al *Diari de Sabadell*, es convertí, al principi de 1926, en *D'un dia a l'altre*, abandonant ja el pseudònim i, amb ell, tota reticència de ser identificat. Aquí hi publicarà els acudits més detonants seguint, sovint, el fil de *L'any que ve*, acudits que si, en dir de Carner, eren predominantment literaris en el di-

buix i sobretot plàstics en la llegenda, ara, abandonat el dibuix, plàstica i literatura es fondran en quatre ratlles o en uns punts suspensius, en un veritable estirabot. Valgui com a il·lustració aquesta:

«ESCENA AMOROSA

(Personatges: dos promesos.

Més tard, el pare o la mare o algú.)

—.....

—.....

—.....

—.....

—.....

.....

—.....

—.....

—.....

—.....

—.....

—.....

—.....

.....

—.....

—.....

—.....

— Ai! No sabia que fóssiu aquí la galeria.

— Sí...

»⁵⁵

o un dels primers que batejà amb l'epígraf:

«LA TÈCNICA DE LA IMPOPULARITAT

Una vegada hi havia un barco carregat de menta.

—Diu: prou! no diguis res més.»⁵⁶

És clar que no totes les col·laboracions d'en Trabal al *Diari* foren d'aquesta mena, —en trobaríem tirant llarg poc més d'una dotzena—; l'estirabot aquí concentrat serà sovint solució final de columnes d'un aire molt més narratiu, d'un cert to costumista a vegades, com en les «Escenes de Festa Major» o en les «Històries sabadellenques», d'acudits populars estrafets, de diàlegs de carrer —vegeu els del Senyor Falsilla i el Senyor Cartipàs—, o de simples històries inventades —algunes

⁵³ Lletres i Llibres, «L'any que ve», *Diari de Sabadell*, núm. 1.693, 13.IX.1925.

⁵⁴ Josep CARNER (1925).

⁵⁵ *Diari de Sabadell*, núm. 2.287, 7.X.1927.

⁵⁶ *Diari de Sabadell*, núm. 2.030, 5.XI.1926.

«Notes per a una biografia» i d'altres no seriadess—. Tot això, evidentment, al costat d'una majoria d'articles, habituals dels papers públics, que ara ens són d'un interès més secundari. L'estirabot, concís o dilatat de què parlàvem, apareixia a vegades encapçalat amb una estranya llegenda, «La tècnica de la impopularitat», amb la qual Trabal volia il·lustrar, com hem vist, aquell esperit de provocació. Foren comptats, però, els articles en els quals intentà donar alguna explicació teòrica d'aquesta tècnica que, en definitiva identificà amb «l'art de crear-se enemics». En aquest sentit és prou explícit a *D'un dia a l'altre*, «Saber amb què es compta»,⁵⁷ on, per reeixir en qualsevol projecte, dóna consells d'aquesta mena: «...de primer cerquin algun enemic, vostè mateix provoqui'l, inventi'l, i si no en troben, no hi ha remei, que algun amic seu es presti a semblar-ho i en faci... És necessari. Una tècnica com qualsevol altra: una tècnica arravatadora, ..., que facilita enormement excel·lir en un art molt interessant: l'art (ja és cosa vella) de crear-se enemics».

L'objectiu, doncs, és de mantenir la notorietat suscitant l'animadversió, més fidel i persistent i, a la llarga, més rendible que no pas l'admiració. Els mecanismes, més o menys els hem vistos; són l'obvietat, l'evidència, la banalitat o la lògica més elemental, que sovint utilitza com a desenllaç de les seves històries, quan, precisament, el que n'espera el lector és el final excepcional que en justifiqui l'expectació. És en aquest sentit que la història més quotidiana pot resultar provocadora, per la tergiversació del mateix pretext narratiu. Trabal, però, no en té prou amb aquesta maniobra, a la curta o a la llarga fàcilment detectable, per això freqüentment acaba les seves històries amb —girant-li els mots— «sortides de peu de banc», és a dir, l'estirabot estrident, a voltes vorejant estrats surreals, més enllà d'obvietats assimilables. Gràcies a aquesta ambigüitat manté sempre el lector en fals, sabedor que en el joc que s'està coent hi ha sempre una carta amagada.⁵⁸

LA INTERVENCIÓ DE L'OLIVER I L'OBIOIS

Després de *L'any que ve*, les accions col·lectives al *Diari* es reduïren, pràcticament, a les plaga-

sitats colades a la secció d'«Informació general». Trabal, doncs, fou l'únic que continuà per lliure la història de provocacions fins a 1928.

Entretant, l'Oliver havia començat a publicar contes i poemes, amb bona dosi de sàtira i d'ironia, que prefiguraven els que trobarem a *Una tragèdia a Lilliput* i a *Les Decapitacions*, i articles de crítica literària, ressenyes breus, una mica circumstancials, amb certa mordacitat i alguna asèptica clatellada. D'entre els poemes, destaca el sonet *La brava cosa* que, com a Joan Pendonista, publicava al *Diari* el darrer dia de 1925, coincidint de ple amb l'impacte produït per l'aparició de *L'any que ve*:

LA BRAVA COSA

Menat per la fretura de fer mal,
—damnat instint que rarament s'imposa—
i pensant portà a cap «la brava cosa»,
una vegada vaig petar una fanal.

A mitja nit i en un desert raval,
una gesta, en pocs segons, restà conclosa;
com una vespa vola vers la rosa
brunzí el roc vers la llum. Era fatal.

S'ou un gran crit de vidres i de zinc
i, damunt la vorera encara el dring
perdura del que cau, mentre la flama
amb la segura mort lluita un instant.
Jo empenquí la fugida a tota cama
com qualsevol bergant.

Amb *Degotís* havia encetat una nova secció al final de 1926, amb la qual, tret de la majoria de poemes, unificava les seves col·laboracions al *Diari* i començava a donar la mesura de l'ofici. Són articles força espaiats, sense les urgències de la impressió diària. Hi escrivia encara contes i crítica, però hi practicava ja un nou tipus d'article que incidia sobre l'actualitat i el rerafons cultural del País; són columnes breus, d'una prosa pulcra i sòbria, sense concessions, en la qual plana una ironia elegant que recorda el Carner de *La Venç*; és un Oliver distant i murri que es va prodigar poc.

⁵⁷ *Diari de Sabadell*, núm. 2.094, 4.II.1927.

⁵⁸ Per a l'humor treballa vegeu: Miquel BACH (1985),

L'Obiols, amb vint anys a penes acabats d'entrenar, posseïa ja una cultura literària excepcional que s'havia anat forjant des de molt jove.⁵⁹ Els articles de crítica que publicà durant aquesta època al *Diari de Sabadell* sorprenen pel rigor i la maduresa i, a vegades, per la contundència dels criteris. L'Obiols, així com era equànime, sovint vehement, amb qui demostrava ofici, intel·ligència i cultura, era en canvi implacable amb els mediocres i els estòlids, a qui fuetjava amb sarcasmes despietats. Però el que l'ocupava més aleshores eren els poemes, amb els quals ja s'havia donat a conèixer uns anys enrera al mateix *Diari* i a diverses publicacions efímeres. Si, sobre aquells primers, hi planava la influència de Carner i de Guerau de Liost, tret d'un únic intent de poesia «futurista», «Barcelona-Sabadell»,⁶⁰ ara entren decididament dins l'òrbita de Riba i dels simbolismes europeus, de Mallarmé a Valéry. Són poemes ja madurs que pagaria la pena de recollir en volum.⁶¹

BIBLIOGRAFIA

- Associació de Música (1922), *Memòria llegida en l'Assemblea general del 31 de gener de 1922, pel Secretari de l'Associació de Música de Sabadell, Francesc Trabal*. Sabadell.
- Miquel BACH (1981), «La Colla de Sabadell» dins *Joan Oliver, Temps i Memòria. Homenatge amb motiu de la concessió de la medalla de la ciutat. Maig de 1981*. Sabadell, Ajuntament.
- Miquel BACH (1981), «La Colla de Sabadell». *L'Avanç* (Barcelona), núm. 42, octubre, p. 50-53.
- Miquel BACH (1985), «Francesc Trabal, un humor impossible» dins Francesc TRABAL, *De cara a la paret*. Barcelona, Ed. dels Quaderns Crema, i Sabadell, Ajuntament. Ragtime, 1.
- Miquel BACH (1988), «Notícia d'Armand Obiols» dins Armand OBIOLS, *Mirall antic i altres poemes*. Sabadell, Ajuntament. Ragtime, 2.
- Josep CARNER (1925), «Pròleg» a Francesc TRABAL, *L'any que ve*. Sabadell, Edicions La Mirada.
- Domènec GUANSÉ (1973), «Pròleg» a Armand OBIOLS, *Poemes*. Barcelona, Edicions Proa.
- Armand OBIOLS (1988), *Mirall antic i altres poemes*. Sabadell, Ajuntament. Ragtime, 2.
- Joan OLIVER (1970), *Tros de paper*. Barcelona, Edicions Ariel.
- Joan OLIVER (1973), «Notícia biogràfica» dins Armand OBIOLS, *Poemes*. Barcelona, Edicions Proa.
- Francesc TRABAL (1922), «La música i les ciutats solitàries» dins *Memòria llegida en l'Assemblea general del 31 de gener de 1922, pel Secretari de l'Associació de Música de Sabadell, Francesc Trabal*. Sabadell.
- Francesc TRABAL (1925), *L'any que ve*. Sabadell, Edicions La Mirada.
- Francesc TRABAL (1985), *De cara a la paret*. Barcelona, Ed. dels Quaderns Crema, i Sabadell, Ajuntament. Ragtime, 1.

⁵⁹ Domènec GUANSÉ (1973).⁶⁰ *Garba*, núm. 8, febrer de 1921.⁶¹ Finalment van ser editats a la col·lecció "Ragtime": Armand OBIOLS (1988).